

Engineering N243 aanpassingen Noordervaart Schermer en Beemster
Archeologisch bureauonderzoek en quickscan cultuurhistorie

projectnr. 0234215
revisie 01
12 augustus 2011

auteurs A. Spoelstra, I. Vossen

Opdrachtgever

Provincie Noord-Holland
W.A.S. Kepinski
Postbus 3007
2001 DA HAARLEM

datum vrijgave

12-8-2011

beschrijving revisie

definitief

vrijgave (KNA)

I. Vossen

vrijgave

Colofon

Titel: Archeologische Rapporten Oranjewoud 2011/20.
Engineering N243 aanpassingen Noordervaart Schermer en Beemster.
Archeologisch bureauonderzoek en quickscan cultuurhistorie

Auteurs: A.Spoelstra, I. Vossen

ISSN: 1570-6273

© Oranjewoud B.V.
Postbus 24
8440 AA Heerenveen

Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ingenieursbureau Oranjewoud bv, noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt, door een derde of voor enig ander werk of doel dan waarvoor het is vervaardigd.

Disclaimer

Archeologisch vooronderzoek wordt in zijn algemeenheid uitgevoerd door het steekproefsgewijs bemonsteren d.m.v. boringen, proefsleuven en/of veldkartering. Hoewel Ingenieursbureau Oranjewoud bv de grootste zorgvuldigheid betracht bij het uitvoeren van het archeologisch onderzoek, is het juist deze steekproefsgewijze benadering die het onmogelijk maakt garanties ten aanzien van de situatie af te geven op basis van de resultaten van een archeologisch vooronderzoek.

Oranjewoud aanvaardt derhalve op generlei wijze aansprakelijkheid voor schade welke voortvloeit uit beslissingen genomen op basis van de resultaten van archeologisch (voor)onderzoek.

Inhoud

	blz.
Samenvatting	5
1 Inleiding	6
2 Archeologisch bureauonderzoek	7
2.1 Beschrijving onderzoekslocatie.....	7
2.1.1 Begrenzing onderzoeks- en plangebied	7
2.1.2 Landschappelijke situatie	7
2.1.3 Bewoningsgeschiedenis, historische situatie en mogelijke verstoringen	11
2.1.4 Bouwhistorie	14
2.1.5 Huidig en toekomstig gebruik	14
2.2 Bekende archeologische waarden	15
2.3 Archeologische verwachting	17
2.3.1 Archeologische verwachtingskaarten en vigerend beleid	17
2.3.2 Gespecificeerde archeologische verwachting.....	19
2.4 Conclusies en advies	22
2.4.1 Conclusies	22
2.4.2 Advies voor vervolgonderzoek.....	22
3 Quickscan Cultuurhistorie	23
3.1 Conclusies en advies quickscan cultuurhistorie	25
Literatuur en geraadpleegde bronnen	26

Bijlagen

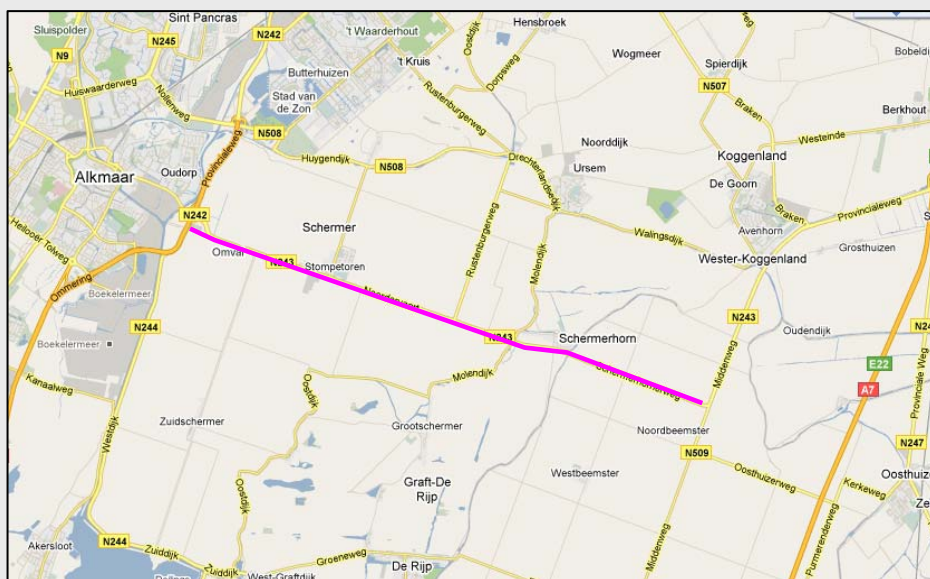
1	Archeologische perioden
2	AMZ-cyclus
3a	ARCHIS: terreinen met archeologische status
3b	ARCHIS: archeologische waarnemingen
4	Historische kaarten

Kaarten

234215-ARCHIS IKAW, AMK-terreinen en waarnemingen uit ARCHIS II

Administratieve gegevens

<i>OW Projectnummer</i>	234215
<i>OM-nummer</i>	45368
<i>Provincie</i>	Noord-Holland
<i>Gemeente</i>	Schermer en Beemster
<i>Plaats</i>	Schermerhorn
<i>Toponiem</i>	Reconstructie N243
<i>Kaartblad</i>	19B
<i>Coördinaten</i>	113245/515100; 117300/513650 120920/512525; 124480/511270
<i>Opdrachtgever</i>	Provincie Noord-Holland
<i>Uitvoerder</i>	Oranjewoud
<i>Datum uitvoering</i>	februari 2011
<i>Projectteam</i>	A. Spoelstra I. Vossen (senior KNA-archeoloog)
<i>Bevoegde Overheid</i>	Provincie Noord-Holland
<i>Beheer documentatie</i>	Oranjewoud Almere
<i>Vondstdepot</i>	n.v.t.

Afbeelding 1 Locatie plangebied (stippellijn)

Samenvatting

In februari 2011 is in opdracht van de Provincie Noord-Holland door Ingenieursbureau Oranjewoud BV een bureauonderzoek archeologie en een quickscan cultuurhistorie uitgevoerd op een locatie in de gemeenten Schermer en Beemster (Noord-Holland). Het plangebied betreft de N243 tussen Alkmaar en Avenhorn.

De aanleiding voor het archeologisch onderzoek is de toekomstige reconstructie van de N243. Uit de huidige ongevalgegevens komt naar voren dat er een aanzienlijke verbetering van de verkeersveiligheid benodigd is. Daarnaast is er een relatief smalle strook asfalt aanwezig en zijn er meer dan 50 erfaansluitingen. Derhalve is er door de Provincie Noord-Holland voor gekozen om de weg te reconstrueren. Bij de ruimtelijke onderbouwing in het kader van het opstellen van het definitief ontwerp dienen ook de eventuele archeologische en cultuurhistorische waarden in het gebied te worden onderzocht. Op basis van het gemeentelijk beleid zijn de meeste zones in het plangebied onderzoeksplichtig.

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek is een gespecificeerd verwachtingsmodel opgesteld. Hieruit komt naar voren dat in de diverse landschappelijke zones die het plangebied diverse archeologische complextypen kunnen worden aangetroffen.

Gezien de relatief beperkte verstoring (ten opzichte van de huidige weg) die de reconstructie van de N243 zoals voorzien in het VO met zich meebrengt (zie ook paragraaf 2.1.5), vormt deze evenwel geen bedreiging voor bestaande en/of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied. Archeologisch vervolgonderzoek wordt dan ook niet noodzakelijk geacht.

Alleen indien er gekozen wordt voor een tunnel bij de Zuidervaart (gemeente Schermer) en de Westdijk (gemeente Beemster), zal ter plekke van de tunnelbak een inventariserend veldonderzoek noodzakelijk zijn. Een dergelijk onderzoek kan bestaan uit een karterend booronderzoek, teneinde eventuele archeologische resten binnen de contouren van het bewoningslint (met name in de vorm van (verhoogde) huisplaatsen) op te sporen.

Op basis van de resultaten van de quickscan cultuurhistorie kan worden geconcludeerd dat de het gehele plangebied binnen zones met een hoge cultuurhistorische waardering vallen.

Gezien de relatief beperkte verstoring (ten opzichte van de huidige weg) die de reconstructie van de N243 zoals voorzien in het VO met zich meebrengt, vormt deze evenwel geen bedreiging voor de in het bovenstaande genoemde cultuurhistorische waarden.

1 Inleiding

In februari 2011 is in opdracht van de Provincie Noord-Holland door Ingenieursbureau Oranjewoud BV een bureauonderzoek archeologie en een quickscan cultuurhistorie uitgevoerd op een locatie in de gemeenten Schermer en Beemster (Noord-Holland). Het plangebied betreft de N243 tussen Alkmaar en Avenhorn.

De aanleiding voor het archeologisch onderzoek is de toekomstige reconstructie van de N243. Uit de huidige ongevalgegevens komt naar voren dat er een aanzienlijke verbetering van de verkeersveiligheid benodigd is. Daarnaast is er een relatief smalle strook asfalt aanwezig en zijn er meer dan 50 erfaansluitingen. Derhalve is er door de Provincie Noord-Holland voor gekozen om de weg te reconstrueren.

Bij de ruimtelijke onderbouwing in het kader van het opstellen van het definitief ontwerp dienen ook de eventuele archeologische en cultuurhistorische waarden in het gebied te worden onderzocht. Een archeologisch onderzoek dat in het kader van ruimtelijke onderbouwing plaatsvindt, past als onderzoeksstrategie binnen de zogenaamde Archeologische Monumentenzorg (AMZ). Deze cyclus wordt toegelicht in bijlage 2.

Doel van het onderhavige onderzoek is het opstellen van een gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel en het formuleren van aanbevelingen voor de wijze waarop met eventueel aanwezige archeologische waarden dient te worden omgegaan. Tevens maakt een quickscan van de cultuurhistorische waarden onderdeel uit van het onderhavige onderzoek. Het doel van deze quickscan is het vaststellen van de mate waarin de in het plangebied aanwezige cultuurhistorische elementen worden bedreigd.

Het archeologisch bureauonderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.2.

2 Archeologisch bureauonderzoek

Het doel van het uitvoeren van een archeologisch bureauonderzoek is het opstellen van een gespecificeerde archeologische verwachting voor het plangebied. Waar kunnen we wat verwachten? Voor het opstellen van een dergelijke verwachting wordt gebruik gemaakt van reeds bekende archeologische waarnemingen, historische kaarten, de landschappelijke situatie en bodemkundige gegevens. Een gespecificeerde verwachting gaat in op de mogelijke aanwezigheid, het karakter, omvang, datering en verstoring van archeologische waarden binnen het plangebied.

2.1 Beschrijving onderzoekslocatie

2.1.1 *Begrenzing onderzoeks- en plangebied*

Het is van belang een onderscheid te maken tussen onderzoeksgebied enerzijds en plangebied anderzijds. Met plangebied wordt het gebied bedoeld waarop de in de inleiding genoemde plannen en/of werkzaamheden betrekking hebben. Binnen dit gebied kunnen eventueel aanwezige archeologische waarden worden verstoord.

Het onderzoeksgebied omvat het gebied waarover informatie is verzameld om een goed beeld te krijgen van de archeologische waarden. Dit gebied is veelal groter dan het plangebied en verschilt al naar gelang het te onderzoeken aspect. In dit geval is dat de fysisch-geografische regio waarin het plangebied ligt (Schermer, Eilandspolder en Beemster), met name binnen een straal van 1,5 km rond het plangebied.

Het plangebied ligt in de gemeenten Schermer en Beemster, globaal tussen de kernen Alkmaar en Avenhorn. De provinciale weg N243 loopt van de A7 bij Hoorn (afslag 7) naar de N242 bij Alkmaar. Het onderhavige onderzoek heeft betrekking op het deel van de N243 tussen Alkmaar en de Middenweg (lengte circa 10 kilometer).

2.1.2 *Landschappelijke situatie*

Het plangebied ligt in fysisch-geografisch opzicht in het West-Nederlands veenlandschap, en doorkruist van west naar oost de droogmakerij Schermer, het (voormalige) Schermereiland (Eilandspolder) en de droogmakerij Beemster¹. Het huidige landschap is gevormd in het Holocene. Afzettingen uit de voorgaande geologische periode, het Pleistoceen, liggen hier op grote diepte².

Het landschap langs de Noord-Hollandse kust kent een dynamische ontstaansgeschiedenis. Het ontstaan van dit kustgebied gaat terug tot het begin van het Holocene (circa 9000 voor Chr.) en hangt nauw samen met de relatieve zeespiegelstijging die vanaf dat moment een aanvang nam. Voorafgaand aan het Holocene was sprake van een zeer koude periode, en diensgevolge waren de poolijskappen enorm gegroeid. Hierdoor lag de zeespiegel honderden meters lager dan tegenwoordig. Het Holocene wordt gekenmerkt door stijgende jaartemperaturen. Hierdoor smolt het landijs en steeg de zeespiegel waardoor het Noordzeebekken volliep. De kustlijn schoof diensgevolge steeds verder naar het oosten op en bevond zich bij aanvang van het Subboreaal (circa 3850 voor Chr.) zelfs ten oosten van de huidige kust. In deze periode werden door de zee zand en klei afgezet, waarvan een deel ook weer is geërodeerd. Deze afzettingen behoren tot de Formatie van Naaldwijk - Laagpakket van Wormer³.

¹ Hof & Mohd Yusof, 1983.

² Gemiddeld op 18 m -mv, bron: Dinoloket.

³ Berendsen, 2008.

Omstreeks 4000 voor Chr. nam de stijging van de zeespiegel af. Als gevolg hiervan werden eerder gevormde kustafzettingen (strandwallen en -vlakten) niet meer geërodeerd. Er was nu sprake van een accumulatie van kustafzettingen in zeewaartse (westelijke) richting, waardoor er sprake was van *kustuitbreiding*. De basis van deze kustbarrière werd gevormd door een serie evenwijdig aan de kustlijn gelegen strandwallen. Dit zijn onder mariene omstandigheden gevormde, langgerekte zandruggen, waarop later onder invloed van de wind duinvorming plaatsvond. Voor Schermer is het Zeegat van Bergen van belang geweest. Bij Bergen liggen de strandwallen niet parallel aan de andere strandwallen langs de Noord-Hollandse kust, maar buigen ze landinwaarts. Deze oost-west gerichte strandwallen worden haakwallen genoemd en danken deze richting aan het Zeegat van Bergen en de geul erachter, waardoor het zandtransport anders verliep dan elders langs de kust. De haakwallen komen ook in het noordwesten van de Schermerpolder voor.

Met het ontstaan van een gesloten kustbarrière nam de invloed van de zee op het achterliggende gebied af, waardoor in het hierachter gelegen gebied een enorme zoetwaterlagune werd gevormd en over grote delen veenvorming (Formatie van Nieuwkoop, Hollandveen laagpakket) optrad. Dit veenpakket groeide uiteindelijk uit tot ver boven het grondwaterniveau, en had het uiterlijk van hoogveenkussens, doorsneden met veenriviertjes. In de Schermer waren dit de stroompjes Schermer en Leet, in de Beemster de Bamestra.

Vanaf het begin van de jaartelling nam de invloed van de zee toe, en drong de zee via het zeegat van Bergen weer regelmatig het achterland binnen. Ook werd in deze periode het Oer-IJ gevormd. Hierdoor trad op grote schaal erosie van het veen op, waardoor in de omgeving van het plangebied in de loop van de middeleeuwen uiteindelijk diverse grote meren ontstonden (zoals Schermer, Beemster en Purmer). De Eilandspolder was uiteindelijk een 'veeneiland' midden in de Schermer. Mariene afzettingen uit deze periode worden gerekend tot de Formatie van Naaldwijk, Laagpakket van Walcheren. In het centrale gedeelte van Nederland, destijds eveneens een groot veengebied, ontstond onder dezelfde omstandigheden het Almere, dat door latere invloeden van de zee zou uitgroeien tot de Zuiderzee.

De omgeving van het plangebied had uiteindelijk het karakter van een zeer waterrijk gebied, bestaande uit veengebieden en klei-op-veengebieden, afgewisseld met grote erosiemeren en veenstroompjes. Vanaf de vroege middeleeuwen begint de mens een belangrijke landschapsvormende factor te worden. De veengebieden achter de strandwallen waren in de vroege middeleeuwen dusdanig hoog gegroeid dat akkerbouw mogelijk was. Als gevolg van de voortdurende ontwatering en de turfwinning klonk het veen echter al snel in, waardoor het landschap vernatte. Uiteindelijk kwam het veen op het grondwaterniveau te liggen, waarna men het veen 'onder water' ging winnen door middel van baggersloten (petgaten). Het veengebied werd nu erg gevoelig voor overstromingen. Het gebied werd vanaf de late middeleeuwen door middel van dijken beschermd tegen het water. De dijken rondom de Eilandspolder dateren uit de 13^e eeuw. In de nieuwe tijd werden de erosiemeren geleidelijk drooggelegd⁴. Hierdoor kwamen de oude afzettingen behorende tot het Laagpakket van Wormer hier aan de oppervlakte te liggen (zie hoofdstuk 2.1.3)⁵.

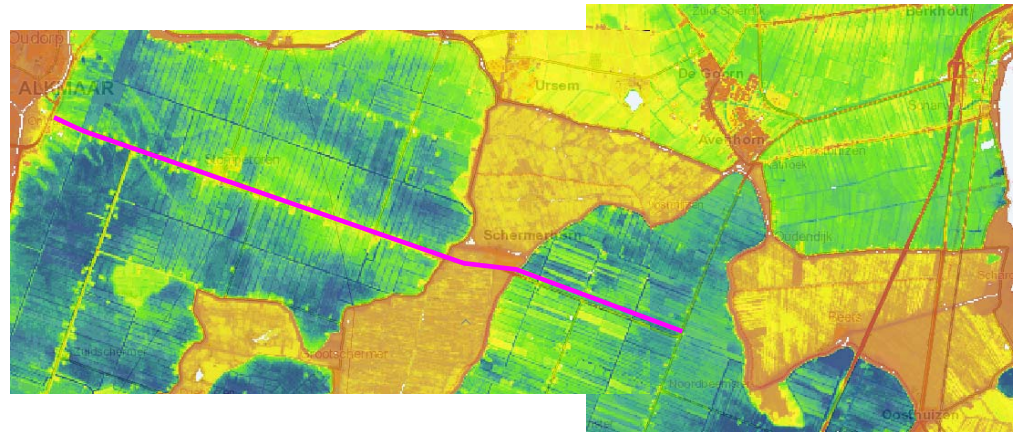
AHN en Geomorfologie

In het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) worden de hoogteverschillen ten opzichte van het Normaal Amsterdams Peil (NAP) gevisualiseerd. Omdat de hoogteligging in het verleden een belangrijk criterium vormde voor eventuele vestiging van mensen, vormt de AHN een belangrijk hulpmiddel met betrekking tot het formuleren van een archeologische verwachting. In de omgeving van het plangebied zijn uitgesproken hoogteverschillen te

⁴ De Beemster - 1612, De Schermer - 1635, Het Noordeindermeer - 1644.

⁵ De Mulder et al, 2003.

zien: de droogmakerijen Schermer en Beemster zijn als duidelijk afgebakende laagten te zien. In het uiterste westen, ter hoogte van Alkmaar, zijn de strandwallen en duinen als duidelijke hoogte te zien. De Eilandspolder ligt duidelijk hoger. Dit heeft enerzijds te maken met het feit dat ter hoogte van de Eilandspolder een zandrug in de ondergrond aanwezig is, en anderzijds omdat hier nog een deel van het oorspronkelijke veenpakket aanwezig is. Het hoogteverschil met de droogmakerijen bedraagt circa 1,5 m (zie afbeelding 3a).

Afbeelding 3a. Het plangebied (roze lijn) op het AHN (overzicht).⁶

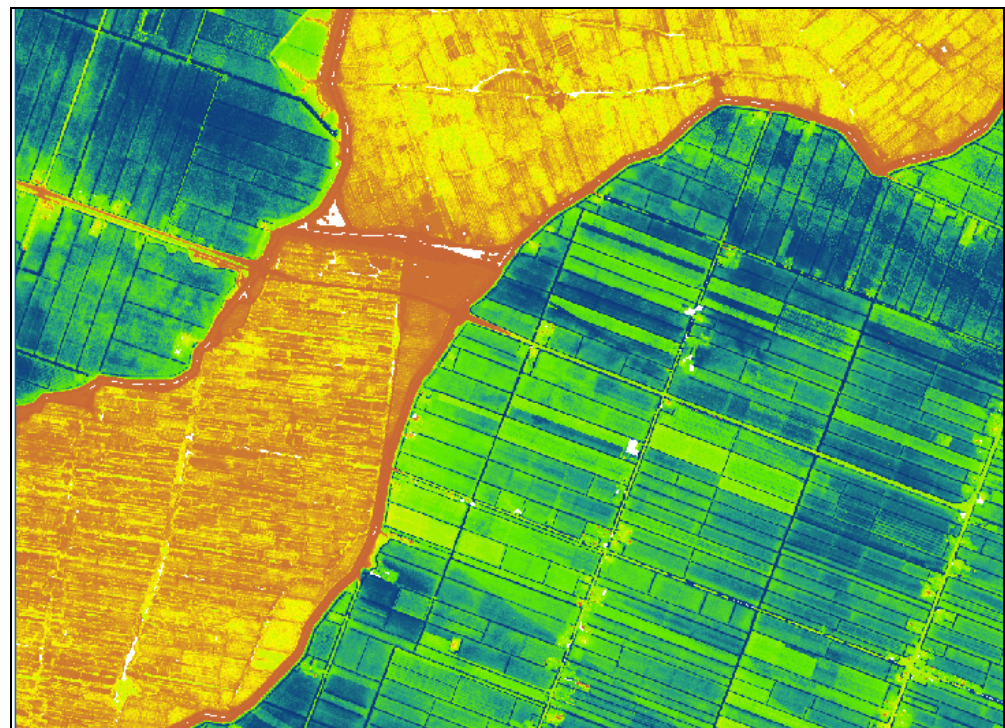
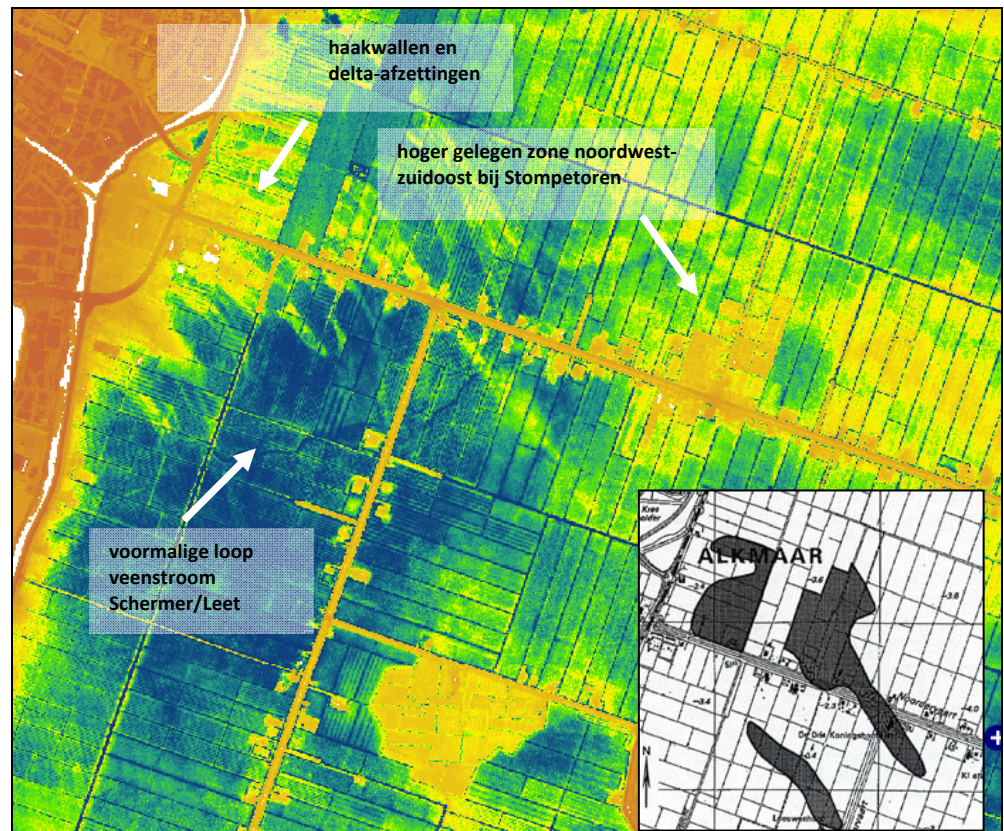
Binnen de droogmakerijen zijn diverse subtiele hoogteverschillen aanwezig, die het gevolg zijn van het reliëf in de afzettingen uit het laagpakket van Wormer. Ook is de loop van de oorspronkelijk veenlopen Schermer en Leet nog te zien.

In het uiterst westelijke gedeelte van het tracé zijn min of meer evenwijdig lopende, noordwest-zuidoost georiënteerde ruggetjes te zien. Het betreft de meest oostelijke uitlopers van het strandwallengebied (haakwallen), waarop zich grofzandige delta-afzettingen hebben gevormd (code 3L17 op de geomorfologische kaart). Deze afzettingen zijn in 1997 nader in kaart gebracht (zie afbeelding 3b -inzet)⁷.

Verder zijn in de Schermer de voormalige geulen en kreken nog te zien. In westelijke gedeelte van het tracé is bij Stompetoren een flauwe verhoging te zien, die globaal van noordwest naar zuidoost tot voorbij Schermerhorn loopt. Het betreft de hogere gedeelten van de kwelder-afzettingen, bestaande uit oeverwallen, inversieruggetjes en hoge kwelders. (zie afbeelding 3b). In de Beemster is een vergelijkbaar subtiel reliëf te zien. De hoogteverschillen zijn hier echter minder prominent dan in de Schermer. Het westelijke gedeelte van de Beemster ligt hoger dan het centrale gedeelte, hetgeen samenhangt met de overgang naar de hoger gelegen Eilandspolder (zie afbeelding 3c).

⁶ <http://www.ahn.nl>

⁷ Soonius, 1997

Afbeelding 3b (boven) en 3c (onder). Gedetailleerd kaartbeeld AHN ten westen en oosten van de Eilandspolder. Inzet: exacte ligging haakwallen (zwart) in het uiterste westen van de Schermer.

Bodem

In het westelijke gedeelte van het tracé komen op de duinafzettingen (haakwallen) kalkhoudende vlakvaaggronden in grof zand voor (code: Zn30). In de Schermer vanaf Stompetoren overheersen kalkrijke poldervaaggronden in lichte tot zware klei (code: Mn35A/Mn45a, grondwatertrap III⁸). Dit is ook het geval in de Beemster. De bovengrond is vaak donker gekleurd, vanwege de aanwezigheid van grotendeels geoxideerde meerbodemaafzettingen (meermolm). In de Eilandspolder komen koopveengronden op veenmosveen voor (code: hVs; grondwatertrap II⁹).

Afgaande van de bodemkundige gegevens zoals deze staan geregistreerd bij TNO bestaat de bodem in de Eilandspolder tot circa 1,7 m -mv uit veen (Hollandveen). Hieronder bevindt zich een zeer dik pakket mariene afzettingen (Laagpakket van Wormer). Deze liggen in de droogmakerijen aan de oppervlakte. Deze afzettingen lopen door tot een diepte van 17,5 m -mv, en bestaan uit kleiige en zandige mariene afzettingen.

2.1.3 Bewoningsgeschiedenis, historische situatie en mogelijke verstoringen

Het onderzoeksgebied kent als geheel een relatief korte bewoningsgeschiedenis. De oudste bewoningssporen dateren uit de 10^e eeuw na Chr., de laatste fase van de vroege middeleeuwen. Het veenpakket was toen tot een hoogte gegroeid, waarbij bewoning mogelijk werd. Het veengebied werd vanuit het strandwallengebied in het westen 'gekoloniseerd', via de veenstroompjes Schermer en Leet die voor de natuurlijke afwatering van het gebied zorgden. Op de hoogste hoogveenkussens, ter hoogte van de huidige Eilandspolder, vond akkerbouw plaats. Zo ontstond ook de nederzetting 'Schermer' (*Scirmere* - eerste vermelding 1135). De ligging van deze nederzetting is niet zeker. In ieder geval heeft langs het water van de Gouw, ongeveer 600 meter ten oosten van het huidige GrootSchermer, een oudere nederzetting gelegen. Parallel aan de noord-zuid lopende dijkbebouwing zijn veel sporen van voormalige huisterpen in de Eilandspolder waargenomen. De huisterpen vormden de lintbebouwing van Schermer die in de periode van de Late Middeleeuwen is ontstaan. Het dorp Schermerhorn dateert uit de 13^e eeuw, en is ontstaan op een uitloper van het veengebied in het Schermeer ('horn' betekent hoek of uitsteeksel¹⁰). De bewoningssporen uit bovengenoemde periode zijn in de droogmakerijen Schermer en Beemster geheel verdwenen vanwege erosie van het Hollandveen¹¹.

De erosie van het veengebied was grotendeels te danken aan de landbouwactiviteiten van de mens: ten behoeve van de ontginning werd het veen ontwaterd, waardoor het deels oxideerde en inklonk. Hierdoor kwam het maaiveld steeds dichterbij de waterspiegel te liggen. De veenstromen werden breder en onstuimiger, waardoor grote delen van het veen werden weggeslagen. In de 12^e eeuw brak het zeewater binnen via de Voormeer, het Zeglis, het IJ en de Krommenije. Hierdoor werden de reeds bestaande meren groter. Het veenpakket is hierdoor sterk geërodeerd. Het tegenwoordige veenpakket vormt nog slechts nog een fractie van de oorspronkelijke dikte. Bewoningssporen die zich in de top van het veenpakket hebben bevonden zijn vaak verdwenen of vermengd met jonger materiaal.

Halverwege de 13^e eeuw was het veen dusdanig geërodeerd dat de hoogste veengebieden temidden van de grote plassen Schermer (toen Schermeer geheten) en Beemster kwamen te liggen: op deze wijze ontstond het Schermereiland. Het Schermereiland werd toen

⁸ Grondwatertrap III: Hoogste grondwaterstand (winter): <40 cm -mv. Laagste grondwaterstand (zomer); 80-120 cm -mv.

⁹ Grondwatertrap II: Hoogste grondwaterstand (winter): ter hoogte van het maaiveld. Laagste grondwaterstand (zomer); 50-80 cm -mv.

¹⁰ Berkel & Samplonius, 2006

¹¹ Reh *et al*, 2005

beschermd door dijken. Langs deze dijken werden de overige dorpen gebouwd: Grootchermer en Noordeinde worden in de 14^e eeuw voor het eerst genoemd. In deze periode schakelt men over van akkerbouw naar veeteelt; het gebied werd te nat voor landbouw. Het oostelijke en noordelijke gedeelte van de Eilandspolder werd opnieuw verkaveld in langgerekte percelen, die erg verschillen van de grillige kavels in het westen en zuiden van de polder. Dit verschil is ook nu nog te zien. De ontwatering van het gebied geschiedde eerst door middel van spuisluisjes en duikers, en vanaf de 16^e eeuw ook met poldermolens¹².

In de loop van de 17^e eeuw werd de voortdurende dreiging van het water in hoge mate ingeperkt door het droogmalen van de Beemster (1612) en de Schermer (1635). Later werd ook het Noordeindemeer drooggelegd. De Eilandspolder heeft tot op heden vooral een agrarische bestemming (weidegrond).

De Beemster

De Beemster is ontstaan als gevolg van voordurende verbreding van de Bamestra, als gevolg van bodemdaling door landbouw en inbraken door de zee vanuit het IJ. In 1607 werd begonnen met de bedijking en drooglegging en in 1612 lag de Beemster droog. De Beemster is het beste voorbeeld van een op zuiver rationele grond tot stand gebrachte, vroeg-17e-eeuwse droogmakerij. De plattegrond van de polder wordt nog steeds gekenmerkt door een schaakbordpatroon. De Beemster omvat een belangrijke concentratie boerderijen en andere gebouwen en structuren die typerend zijn voor de streek, de bouwtijd en het toentertijd heersend geestelijk en materieel klimaat. De Beemster is in 1999 op de Lijst van het Werelderfgoed geplaatst. De droogmaking van het vroegere meer De Beemster vond plaats door middel van ruim 40 poldermolens. De oude 17e-eeuwse molens zijn in het laatste kwart van de 19e eeuw vervangen door drie gemalen. De droogmakerij De Beemster kent een onregelmatige, maar compacte, natuurlijke hoofdvorm, met twee naar het noordoosten gerichte uitlopers. De hoofdstructuur van de inrichting van de polder is volgens een zogenoemd 'schaakbordpatroon' uitgevoerd. De vierkanten van het schaakbord meten elk 930 x 930 m (een veelvoud van een toenmalige lengtemaat - de 'roede'). Het ideaal van menselijke beheersing van ruimte en natuur, dat in de Renaissance onder meer in stedenbouw, tuinaanleg en landinrichting gevolgen heeft gehad, vond eveneens toepassing in de Beemster. Een mathematische benadering van de inrichting van dit kunstmatige land lag voor de hand. De hoofdstructuur van de polder is tot stand gekomen op basis van afwisselende, haaks op elkaar staande waterlopen en wegen. De Beemster werd ontsloten volgens een rigide systeem van in hoofdzaak twee paar van vijf, haaks op elkaar staande wegen. Dit patroon alterneerde met een vergelijkbaar patroon van waterlopen. Uiteraard was de verkaveling die van deze hoofdstructuur werd afgeleid ook zeer regelmatig. De wegen vormden ontsluitingen voor langgerekte kavels, van 930 x 185 m. Deze ontstonden door de vierkanten in vijf even brede stroken op te delen. Op de koppen van de vele tientallen kavels kwamen langs deze wegen boerderijen tot stand, waardoor kilometers lange, uiterst ijle bebouwingslinten ontstonden. Rond een vijftal kruispunten en op enige plaatsen grenzend aan het oude land werden concentraties van bebouwing voorzien. De belangrijkste was Middenbeemster, dat zich tot hoofdplaats van de polder ontwikkelde. De beleggers die voor de financiering van de droogmaking van De Beemster hadden gezorgd, verpachtten hun nieuwe gronden aan boeren, maar ook werden wel buitenhuizen en lusttuinen aangelegd. Rond het midden van de 17e eeuw waren er meer dan 200 boerderijen en meer dan 50 buitenverblijven. Van de buitenverblijven resteert niet veel; ze zijn in de 18e en 19e eeuw vervangen door boerderijen en tuinderijen. Wel resteren er nog tal van 17e-, 18e- en 19e-eeuwse boerderijen en woonhuizen¹³.

¹² Bron: website Oudheidkundige Vereniging 'Het Schermereiland'

¹³ Bron: Stichting Platform Werelderfgoed De Beemster

De Schermer

Het Schermeer vormde een belangrijke scheepvaartverbinding van en naar Alkmaar. De drooglegging ervan mocht alleen doorgang vinden op voorwaarde dat alle wegen en vaarten in de polder op Alkmaar moesten aanlopen. Op deze wijze wilde het stadsbestuur de aanvoer van landbouwproducten vanuit de achterliggende, toen al droogliggende Beemster, veiligstellen. In 1633 begon men met het droogmalen van de polder. In 1655 viel de Schermer droog. Het landschap werd rationeel ingedeeld door middel van de vaarten (Noorder-, Zuider en Laanvaart), sloten, tochten, kolken en kavels. De kavels hebben een standaard afmeting van 925 x 120 m, hetgeen in die periode de ideale maatverhouding was. De inrichting van de Schermer kent een heel ander uitgangspunt dan de Beemster, waar een architectonisch en esthetische opzet uit spreekt. In de Schermer is het uitgangspunt veeleer technische efficiëntie¹⁴.

Twee jaar na de droogmaking verschenen de eerste boerderijen: stolpboerderijen van het gangbare Noord-Hollandse model. Er werden circa 250 boerderijen gebouwd. De boerderijen liggen op de kop van de kavels, op 'terpjes', bestaande uit vrijgekomen grond uit de vaarten en de erfgreppels.

Aanvankelijk waren er in de Schermer geen dorpen gepland. De twee bewoningsconcentraties langs de Noordervaart (Stompetoren) en de Zuidervaart (Zuidschermer) ontstonden min of meer vanzelf, toen op deze locaties een kerk werd gebouwd die het middelpunt van het sociale leven ging vormen

Historische kaarten

De oudste globale kaart van het plangebied is opgesteld door Pieter Cornelisz Cort in 1607. De Beemster en Schermer zijn dan nog niet drooggelegd (afbeelding 4). De oudste gedetailleerde kaarten van het plangebied betreffen de kadastrale minuutplannen uit de periode 1811-1832. Het verkavelingspatroon en de ligging van de bebouwing in de droogmakerijen is dan al sterk vergelijkbaar met de huidige situatie (zie bijlage 4 voor gedetailleerde kadastrale kaarten). In de Eilandspolder is het oorspronkelijke veenlandschap nog aanwezig, bestaande uit lange smalle kavels omgeven door brede uitgebaggerde watergangen. Ter hoogte van het plangebied is in de periode 1811-1830 nog geen weg aanwezig. Op de militair-topografische kaart uit de laatste fase van de 19^e eeuw is ter hoogte van het plangebied de spoorlijn van de stoomtram Alkmaar-Schermerhorn te zien (zie bijlage 3). In de Beemster is de Schermerhornerweg al aanwezig, maar deze loopt slechts tot de Jisperweg. Vanaf daar loopt in deze periode Schermerhornersloot. Met de aanleg van de N243 wordt de Schermerhornerweg doorgetrokken tot aan de Middenweg.

¹⁴ Reh *et al*, 2005

Afbeelding 4. Het onderzoeksgebied voorafgaand aan de drooglegging van de Beemster en de Schermer. Inzet: detail Schermerhorn met globale ligging plangebied (stippellijn)¹⁵.

2.1.4 *Bouwhistorie*

Langs de noordkant van de huidige N243 liggen in de Schermer diverse cultuurhistorische elementen (zie hoofdstuk 4). Op de kadastrale kaarten is in de gemeente Schermer langs de Noordervaart op diverse kavels aansluitend aan de weg bebouwing te zien (zie bijlage 4). Het betreft ijle lintbebouwing, met concentraties in het uiterste westen nabij Den Omval en ter hoogte van Stompetoren. Aangenomen kan worden dat de oorspronkelijke bebouwing vrijwel uitsluitend uit stolboerderijen bestond. Hiervan is slechts één aangemerkt als Rijksmonument (De Twaalf Apostelen aan de Noordervaart 17). De boerderijen aan de Noordervaart 99 en 111 zijn op de cultuurhistorische waardenkaart aangegeven als terreinen van hoge bouwkundige waarde. Ter hoogte van de locaties waar op de kadastrale minuut bebouwing is te zien kunnen in de ondergrond nog resten van de oorspronkelijke bebouwing aanwezig zijn (zie bijlage 4).

2.1.5 *Huidig en toekomstig gebruik*

Huidig gebruik plangebied

De huidige situatie is weergegeven op recente topografische kaarten en op luchtfoto's. Het plangebied bestaat uit infrastructuur: de huidige N243 (Noordervaart/Schermerhornerweg) met bermen en bomenrijen.

¹⁵ Beeldbank Noord-Holland.

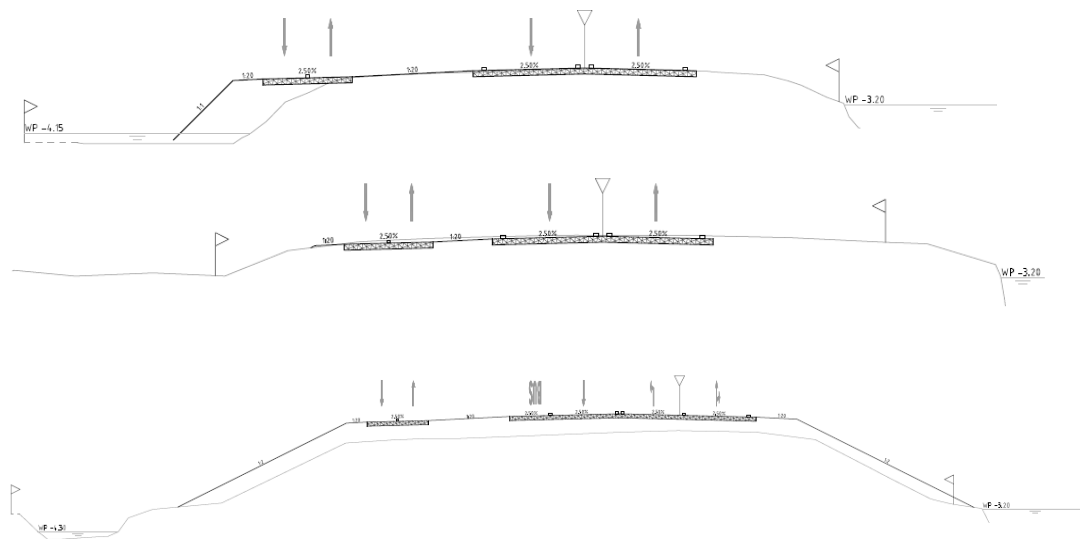
Consequenties toekomstig gebruik

In de nabije toekomst zal de N243 worden gereconstrueerd. De reconstructie bestaat onder meer uit:

- Herinrichting bestaande weg en fietsprofiel;
- Aanpassen kruispunten;
- Aanleg tunnel voor fietsers en voetgangers;
- Aanleg duiker geschikt voor kanovaarders.

Uit de dwarsprofielen van het voorontwerp (VO) blijkt dat de nieuwe weg overal op het bestaande talud zal worden gerealiseerd (zie afbeelding 5 voor enkele voorbeelden). Bij ongeveer de helft van de dwarsprofielen is sprake van een verbreding van dit talud van maximaal 3 m. Deze verbredingen zijn alle voorzien aan de noordzijde, waarbij de bestaande berm-sloot aan de noordzijde zal worden versmald.

Ter hoogte van twee kruisingen is een mogelijke ongelijkvloerse kruising, waarbij een tunnel voor langzaamverkeer gerealiseerd zal worden, voorzien. Het gaat om de kruising met de Zuidervaart (evenwijdig en ten zuiden van de Noordervaart) en met de Westdijk.

Afbeelding 5. Selectie van dwarsprofielen uit het VO (vanboven naar beneden): DP 1, DP 7, DP 12.

2.2 Bekende archeologische waarden

In de nabije omgeving van het plangebied hebben meerdere archeologische onderzoeken plaatsgevonden. In 1997 is een cultuurhistorische waardenkaart voor de gemeente Schermer opgesteld. Hierbij zijn de cultuurhistorische elementen (huisplaatsen, molengangen, watergangen, buitenverblijven) volgens archeologische criteria gewaardeerd, met behulp van een bureauonderzoek en een veldonderzoek. De cultuurhistorische elementen hebben daarbij een AMK-status gekregen, maar moeten in veel gevallen nog nader worden gewaardeerd. De resultaten van dit onderzoek zijn verwerkt in de AMK en in ARCHIS¹⁶ (zie kaart 234215-ARCHIS in de kaartenbijlage). Aan de Noordvaart 125 is in 1997 een booronderzoek uitgevoerd. Op basis van de resultaten hiervan werd geen vervolgonderzoek noodzakelijk geacht¹⁷. In 2004 heeft een

¹⁶ Soonius, 1997

¹⁷ OM-nr. 11024 / Asmussen et al 1997

bureauonderzoek, booronderzoek¹⁸ en een proefsleuvenonderzoek¹⁹ plaatsgevonden ter hoogte van de boerderij 'Francesco'. Uit het vooronderzoek bleek dat de boerderij op een terp stond, waaronder veenrestanten werden aangetroffen. Op basis hiervan werden bewoningssporen uit de late middeleeuwen verwacht. Tijdens het proefsleuvenonderzoek werden resten aangetroffen van de 17^e eeuwse voorganger van de boerderij Francesco: waarschijnlijk betreft het de resten van de eerste bebouwing na het droogvallen van de Schermer.

In de periode 1986-1987 heeft een uitgebreide archeologische verkenning van de Eilandspolder plaatsgevonden. Hierbij is het gehele gebied systematisch onderzocht, overwegend door middel van oppervlaktekarteringen. Het doel van de verkenning was het in kaart brengen van (potentiële) vindplaatsen²⁰. De meeste waarnemingen in de Eilandspolder zijn afkomstig uit dit onderzoek. De aangetroffen vindplaatsen hebben wel een AMK-status gekregen, maar moeten in veel gevallen nog door aanvullend onderzoek definitief worden gewaardeerd.

In de nabije omgeving van het plangebied zijn meerdere terreinen met een archeologische status (AMK-terreinen) aanwezig. De AMK-terreinen worden gevisualiseerd op kaart 234215-ARCHIS in de kaartenbijlage.

Tabel 1. Terreinen met een archeologische status binnen 1,5 km vanaf het plangebied.

CMA-nr.	Object/complextype	Datering	Status
436	Oudorp-Westerstraat. Bewoningssporen op strandwal Oudorp	Middeleeuwen vroeg	Hoge archeologische waarde
4241	Oudorp-Kerklaand. Kerk	Middeleeuwen laat	Hoge archeologische waarde
4245	Provincialeweg-Francesco. Huisplaats-- terp op haakwal. Funderingen originele stolpboerderij zijn nog aanwezig.	Middeleeuwen laat	Waardevol
13886	Oudorp-Historische kern	Middeleeuwen laat	Hoge archeologische waarde
13881	Alkmaar-Historische kern	Middeleeuwen laat	Hoge archeologische waarde
14830	Stompeloren - Noordervaart. Molenplaats. Funderingen zijn nog aanwezig	Nieuwe tijd	Hoge archeologische waarde
14831	Stompeloren-Westertocht. Molenplaats. Fundamenten zijn nog aanwezig	Nieuwe tijd	Waardevol
14813 14829	Schermerhorn-Historische kern	Middeleeuwen laat	Hoge archeologische waarde
4244	Schermerdijk-Boomlust. Huisterp	Middeleeuwen laat	Waardevol
4769	Grootschermer-De Havik. Huisterp	Middeleeuwen laat	Waardevol
4933	Eilandspolder-Rijper Gouw. Huisterp	Middeleeuwen laat	Hoge archeologische waarde
4783	Rijper Gouw. Huisterp	Middeleeuwen laat	Waardevol
4965	Eilandspolder-Rijper Gouw. Huisterp	Middeleeuwen laat	Zeer hoge archeologische waarde
466	Eilandspolder-Oudkerksloot. 3 huisterpen	Middeleeuwen laat	Zeer hoge archeologische waarde
	Eilandspolder-Rijper Gouw. Huisterp	Middeleeuwen laat	Hoge archeologische waarde
4982	Grootschermer-Rijper Gouw. Kerk (dorp Schermer?)	Middeleeuwen laat	Hoge archeologische waarde
5023	Eilandspolder. Huisterp	Middeleeuwen laat	Waardevol
123	West-Friese Omringdijk	Middeleeuwen laat	Hoge archeologische waarde
1029	Mijzen-Dopr. Resten van het dorp Mijzen in de vorm van huisplaatsen, akkersporen en aardewerkvindplaatsen	Middeleeuwen laat	Hoge archeologische waarde

Voor een overzicht van alle AMK-terreinen in de wijdere omgeving wordt verwezen naar bijlage 3a.

¹⁸ OM-nr. 8755 / Leijnse 2004

¹⁹ OM-nr. 7231 / Kruidhof & Muller 2005

²⁰ Pragt, 1987.

In het plangebied en de nabije omgeving zijn zeer veel archeologische waarnemingen gedaan. Alle waarnemingen maken onderdeel uit van de hierboven omschreven AMK-terreinen en wordt daarom niet nader omschreven. Voor een overzicht van deze waarnemingen in de wordt verwezen naar bijlage 3b. Voor de precieze ligging van de terreinen wordt verwezen naar kaart 234215-ARCHIS in de kaartenbijlage.

Op basis van de reeds bekende archeologische terreinen en waarnemingen kan worden geconcludeerd dat de omgeving van het plangebied een relatief korte bewoningsgeschiedenis kent: vanaf de laatste fase van de vroege middeleeuwen tot in de late middeleeuwen (Eilandspolder) en de nieuwe tijd (droogmakerij Schermer en Beemster). Hoewel - met uitzondering van het AMK-terrein - samenhangende vindplaatsen (nederzettingen) ontbreken, bestaat de kans dat deze in de nabije omgeving van het plangebied aanwezig zijn geweest.

2.3 Archeologische verwachting

2.3.1 Archeologische verwachtingskaarten en vigerend beleid

IKAW

De Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) is een door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed opgestelde kaart waarop aan de hand van eerder gedane archeologische waarnemingen en de bodemkundige gegevens is aangegeven wat de kans is in een bepaald gebied archeologie aan te treffen: laag, middelhoog of hoog. Zoals de naam al aangeeft gaat het hier - vanwege schaal en extrapolatie - slechts om een ruwe indicatie.

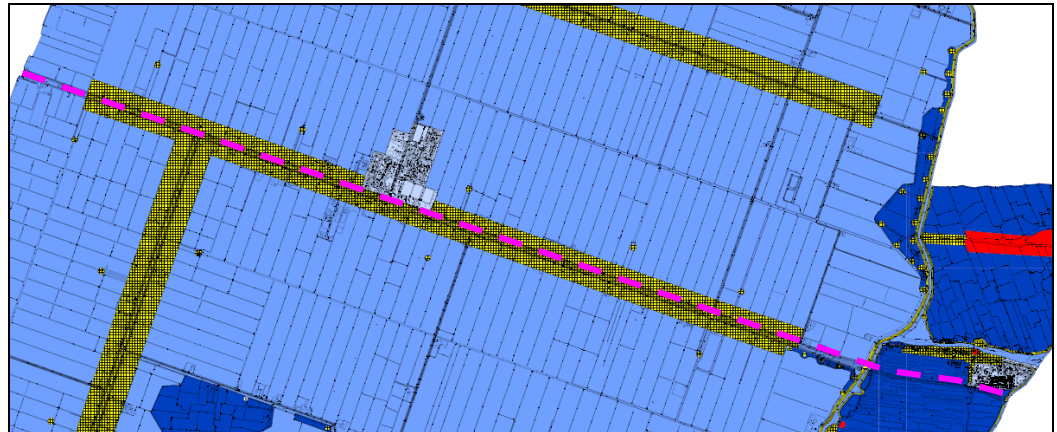
Op de IKAW hebben de droogmakerijen een zeer lage archeologische verwachting: de kans op het aantreffen van vindplaatsen is hier klein. Een uitzondering vormt het uiterste westen van de Schermer, waar de haakwallen in de ondiepe ondergrond liggen. Deze zones hebben een hoge verwachtingswaarde.

Provinciale Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW)

De omschrijving en waardering van het plangebied en omgeving op de Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW) van Noord-Holland geeft alleen de bekende archeologische waarden aan is daarmee vrijwel identiek aan de AMK in ARCHIS.

Gemeentelijke verwachtingskaart en beleid

Zowel de gemeente Schermer als de gemeente Beemster hebben een eigen archeologiebeleid. In het geval van de gemeente Schermer geldt dat in het uiterste westen archeologisch onderzoek noodzakelijk is bij ingrepen groter dan 2500 m² en dieper dan 40 cm - mv. Langs de gehele Noordervaart geldt dat archeologisch onderzoek noodzakelijk is bij ingrepen groter dan 50 m² en dieper dan 35 cm -mv. In de Eilandspolder geldt dat archeologisch onderzoek noodzakelijk is bij ingrepen groter dan 500 m² en dieper dan 40 cm -mv (zie afbeelding 6).

Rekening houden met archeologie

- alle bodemroering
- Planomvang van 50 m² of groter
- Planomvang van 50 m² of groter en dieper dan 35 cm
- Planomvang van 500 m² of groter en dieper dan 40 cm
- Planomvang van 2.500 m² of groter en dieper dan 40 cm
- Planomvang van 10.000 m² of groter en dieper dan 40 cm

Afbeelding 6. Het plangebied op de beleidsadvieskaart van de gemeente Schermer²¹

Voor de gemeente Beemster geldt het grootste gedeelte van het plangebied in de zone 'overige gebieden' valt. In deze zones is geen archeologische vervolgonderzoek noodzakelijk. Een uitzondering vormt de ligging van een molengebied in het uiterste westen van de Beemster (BEEM80). Hier hebben in het verleden drie windwatermolens gestaan, die verdwenen zijn vóór 1636. Het plangebied kruist de molengangen, niet de molenplaatsen zelf (zie afbeelding 7). Het bijbehorende archeologieregime is dat archeologisch onderzoek noodzakelijk is bij ingrepen groter dan 500 m² en dieper dan 40 cm. Het onderzoek dient erop gericht te zijn de inrichting van het molengebied (ligging en opbouw kades en wegen) nader te bestuderen.

Iets verder naar het oosten ligt vervolgens het terrein van een (voormalige) kleine buitenplaats/herenhuis 'Spitsbergen' (BEEM70) aan de Schermerhornerweg 3. Deze buitenplaats is aan het begin van de 17^e eeuw gebouwd, en afgebroken rond 1850. In dat jaar is er een stolpboerderij gebouwd. Het bijbehorende archeologieregime is dat archeologisch onderzoek noodzakelijk is bij ingrepen groter dan 50 m² en dieper dan 40 cm.

Afbeelding 7. Uitsnede uit de beleidsadvieskaart van de gemeente Beemster, met daarop aangegeven de terreinen waarvoor een archeologisch onderzoek vereist is²².²¹ Bron: gemeente Schermer²² Bron: gemeente Beemster

2.3.2 **Gespecificeerde archeologische verwachting**

De gespecificeerde archeologische verwachting is gebaseerd op de bovenstaande geo(morfo)logische, bodemkundige, historische en archeologische informatie en gaat uit van een intact bodemprofiel.

Context en datering

Schermer: in het uiterste westen van het plangebied, ongeveer tot aan de kruising met de Zuidervaart, kunnen in de ondiepe ondergrond haakwallen aanwezig. Op deze haakwallen kunnen bewoningssporen uit het neolithicum worden aangetroffen. De haakwallen waren tot en met het laa-neolithicum begaanbaar, daarna raakten ze overgroeid met veen²³.

In het overige gedeelte van de Schermer worden samenhangende vindplaatsen verwacht uit de nieuwe tijd (vanaf 1635). Uit de middeleeuwen kunnen losse vondsten worden aangetroffen, die kunnen worden beschouwd als resten van bewoning in het veengebied. Vanwege de erosie van het veen zijn dit echter geen samenhangende vindplaatsen.

Eilandspolder: het betreft een veeneiland temidden van droogmakerijen. In deze landschappelijke context worden vooral archeologische resten vanaf de vroege middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd verwacht.

Beemster: in dit gedeelte van de Beemster worden uitsluitend samenhangende vindplaatsen verwacht uit de nieuwe tijd (vanaf 1612).

Complextype

Schermer: op de haakwallen kunnen in principe prehistorische bewoningssporen worden aangetroffen in de vorm van nederzettingen. Verder worden op de locaties waar op de historische kaarten bebouwing is te zien (zie bijlage 4) resten verwacht die samenhangen met eventuele eerdere voorgangers vanaf 1635. Het betreft ophooglagen en resten van boerderijen in hout- of steenbouw. Ook kunnen sporen van ontginning en agrarische activiteit worden verwacht. Verder kunnen scheepswrakken worden aangetroffen.

Eilandspolder: op deze locatie kunnen sporen van bewoning worden aangetroffen in de vorm van verhoogde huisplaatsen in houtbouw (veenterpen). Ook kunnen sporen van agrarische activiteiten worden verwacht.

Beemster: op de locaties waar op de historische kaarten bebouwing is te zien, in dit geval ter hoogte van de verdwenen molengang en de buitenplaats Spitsbergen kunnen sporen van bewoning en landinrichting worden aangetroffen. Ter hoogte van de molengang kunnen resten van watergangen, kaden en wegen worden aangetroffen. Ter hoogte van de voormalige buitenplaats Spitsbergen kunnen resten aanwezig zijn van de oorspronkelijk bebouwing en erfinrichting vanaf 1612. Ook kunnen sporen van ontginning en agrarische activiteit worden verwacht. Tenslotte kunnen scheepswrakken worden aangetroffen.

Omvang

De omvang van de mogelijk aanwezige archeologische vindplaatsen/resten varieert sterk. Nederzettingen bestaande uit één of meerdere huizen hebben veelal een oppervlakte variërend tussen enkele honderden vierkante meters tot meer dan een hectare. Resten van ontginning agrarische activiteit zijn moeilijker te vatten in exacte oppervlaktematen: het betreft meestal lineaire elementen zoals sloren/greppels, palenrijen, (hout)wallen e.d. Scheepswrakken betreffen puntlocaties.

Diepteligging

Prehistorische resten op de haakwallen worden in de top van deze afzettingen verwacht. In zowel de Schermer als de Beemster worden de bovengenoemde resten vanaf het maaiveld tot circa 1,5 m -mv verwacht. In de Eilandspolder worden bovengenoemde

²³ Soonius, 1997

resten in de top van het veenpakket verwacht.

Locatie

De verwachte vondstcomplexen kunnen in het gehele plangebied worden aangetroffen. Wel is in de Schermer en Beemster de kans op het aantreffen huisplaatsen het grootst op de locaties waar op de historische kaarten bebouwing is te zien.

Uiterlijke kenmerken

Schermer: prehistorische bewoningssporen op de haakwallen bestaan uit paalkuilen, haardkuilen, afval- en waterkuilen, palenrijtjes en greppels. Vondsmateriaal bestaat uit handgevormd aardewerk, botmateriaal en vuursteen.

Bewoningssporen uit de nieuwe tijd bestaan uit ophooglagen (in de Schermer bestaande uit een verrommeld pakket afkomstig uit de ontgraven greppels) met daarop de resten van huizen/boerderijen in hout- of steenbouw. Deze resten bestaan uit funderingen, resten van muurwerk en gemetselde water- en afvalputten. Sporen van agrarische activiteit bestaan uit erfafscheidingen (greppels, palenrijen) en kleine constructies (schuren). Het vondstmateriaal zal overwegend bestaan uit constructiemateriaal (baksteen, mortel, hout), aardewerk (zoals roodbakkend geglaazuurd aardewerk en steengoed), bot en metaal.

Scheepswrakken bestaan uit restanten van de scheepsconstructie (constructiehout), de inventaris van het schip (werktuigen, gebruiksvoorwerpen) en resten van de lading van het schip (vaten, voorraadaardewerk en dergelijke).

Eilandspolder: nederzettingen in het veengebied worden gekenmerkt door (opgehoogde) huisplaatsen, bestaande uit ophooglagen (zand, zoden), constructiemateriaal (palen, vlechtwerk) en/of stenen funderingen en muurresten. Sporen van de erfinrichting bestaan onder andere uit waterputten, afvalputten en/of afvalkuilen. Sporen van agrarische activiteit bestaan veelal uit veraarde lagen, greppels en erfafscheidingen (palenrijtjes).

Het vondstmateriaal zal voornamelijk uit aardewerk en metaal bestaan. Vanwege de aanwezigheid van een veenpakket zijn organische resten (hout) vermoedelijk goed geconserveerd. Botmateriaal blijft in de regel niet goed bewaard in veen.

Beemster: ter hoogte van de molengang kunnen resten van watergangen worden aangetroffen (gedempte greppels). Ook kunnen kaden en resten van infrastructuur worden aangetroffen (toegangswegen). Ter hoogte van de boerderij Spitsbergen kunnen resten van de 17^e eeuwse voorganger van deze boerderij worden aangetroffen in vorm van funderingen, muurwerk, erfinrichting et cetera (zie omschrijving bij Schermer). Het vondstmateriaal zal overwegend bestaan uit constructiemateriaal (baksteen, mortel, hout), aardewerk (zoals roodbakkend geglaazuurd aardewerk en steengoed), bot en metaal. Voor scheepswrakken zie de beschrijving hierboven.

Mogelijke verstoringen

Schermer: Ter hoogte van de haakwallen zijn eventueel aanwezige prehistorische vindplaatsen vermoedelijk sterk verstoord als gevolg van latere inbraken van de zee tijdens het ontstaan van het Schermeer. Indien deze afzettingen ondiep liggen, dan is de top ervan waarschijnlijk ook verstoord als gevolg van agrarische activiteiten. Resten van bewoning uit de nieuwe tijd zullen deels zijn verstoord als gevolg van de huidige bebouwing, die vaak op dezelfde plaats ligt als de oorspronkelijke bebouwing. Resten die aan- of nabij het maaiveld liggen zijn eveneens verstoord als gevolg van agrarische activiteiten. Dit geldt in het bijzonder voor scheepswrakken.

Eilandspolder Het plangebied heeft al eeuwenlang een agrarische bestemming en bestaat ook tegenwoordig nog uit weidegrond. In principe is dus sprake van een geringe mate van verstoring als gevolg van menselijk handelen. Wel is bekend dat het

veenpakket, waarin de vindplaatsen worden verwacht, in de loop der tijd aan erosie onderhevig is geweest. Als gevolg van voortdurende onttrekking van water tijdens de ontginning is veel veen geoxideerd en vergaan. Eventuele grondsporen en vindplaatsen zijn daarbij waarschijnlijk sterk verstoord of verdwenen. In de Eilandspolder is in de nabije omgeving van het plangebied vroegmiddeleeuws materiaal aangetroffen, hetgeen een indicatie is voor bewoning van het gebied in deze periode. Samenhangende vindplaatsen ontbreken echter en zijn waarschijnlijk verloren gegaan. De conservering van vindplaatsen uit de late middeleeuwen en de nieuwe tijd, toen het resterende veen werd beschermd door dijken, is waarschijnlijk beter. De precieze mate van verstoring en het archeologisch potentieel kan nader worden vastgesteld door middel van het inventariserend veldonderzoek.

Beemster: resten van de 17^e voorganger van de boerderij Spitsbergen zullen in enige mate zijn verstoord als gevolg van de huidige bebouwing, die op dezelfde plaats ligt als de oorspronkelijke bebouwing. Resten die aan- of nabij het maaiveld liggen zijn eveneens verstoord als gevolg van agrarische activiteiten (ploegen). Dit geldt in het bijzonder voor scheepswrakken.

2.4 Conclusies en advies

2.4.1 Conclusies

In februari 2011 is in opdracht van de Provincie Noord-Holland door Ingenieursbureau Oranjewoud BV een archeologisch bureauonderzoek en een quickscan cultuurhistorie uitgevoerd op een locatie in de gemeenten Schermer en Beemster (Noord-Holland). Het plangebied betreft de N243 tussen Alkmaar en Avenhorn.

De aanleiding voor het archeologisch onderzoek is de toekomstige reconstructie van de N243. Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek is een gespecificeerd verwachtingsmodel opgesteld. Hieruit komt naar voren dat in de diverse landschappelijke zones die het plangebied diverse archeologische complexentypen kunnen worden aangetroffen. Op basis van het gemeentelijk beleid zijn de meeste zones in het plangebied onderzoeksplichtig.

2.4.2 Advies voor vervolgonderzoek

Gezien de relatief beperkte verstoring (ten opzichte van de huidige weg) die de reconstructie van de N243 zoals voorzien in het VO met zich meebrengt (zie ook paragraaf 2.1.5), vormt deze evenwel geen bedreiging voor bestaande en/of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied. Archeologisch vervolgonderzoek wordt dan ook niet noodzakelijk geacht.

Alleen indien er gekozen wordt voor een tunnel bij de Zuidervaart (gemeente Schermer) en de Westdijk (gemeente Beemster), zal ter plekke van de tunnelbak een inventariserend veldonderzoek noodzakelijk zijn. Een dergelijk onderzoek kan bestaan uit een karterend booronderzoek, teneinde eventuele archeologische resten binnen de contouren van het bewoningslint (met name in de vorm van (verhoogde) huisplaatsen) op te sporen.

Ook voor vrijgegeven (delen van) plangebieden bestaat altijd de mogelijkheid dat er tijdens graafwerkzaamheden toch losse sporen en vondsten worden aangetroffen. Het betreft dan vaak kleine sporen of resten die niet door middel van een booronderzoek kunnen worden opgespoord. Op grond van artikel 53 van de Monumentenwet 1988 dient zo spoedig mogelijk melding te worden gemaakt van de vondst bij de Minister (de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed: ARCHISmeldpunt, telefoon 033-4227682). Een vondstmelding bij de gemeentelijk of provinciaal archeoloog kan ook.

3 Quickscan Cultuurhistorie

Ten behoeve van de quickscan cultuurhistorie is de Kennisinstructuur Cultuurhistorie geraadpleegd. De cultuurhistorische elementen zijn reeds op archeologische gronden gewaardeerd en verwerkt in ARCHIS (zie paragraaf 2.2) en worden hieronder niet verder omschreven.

Aan de noordkant van het plangebied zijn in de KICH de volgende cultuurhistorische elementen aangegeven:

Droogmakerij De Schermer

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed: gebied van zeer hoge cultuurhistorische waarde.
Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie: aandachtsgebied, zeer hoge waarde.

Noordervaart

Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie: cultuurhistorisch element van waarde (gegraven waterloop, afwatering).

Boerderij 'De Twaalf Apostelen', Noordervaart 17

Rijksmonument, nr. 46888

Omschrijving: In oorsprong 17e-eeuwse, maar in de 19e eeuw ten dele gewijzigde, boerderij van het Noord-Hollandse stolptype onder deels met pannen en deels met riet gedekt stolpdak, met trapgevel aan de voorzijde en met onder zadeldak aangebouwd achterhuis, en genaamd "de Twaalf Apostelen". De van staafankers voorziene voorgevel heeft een witgeverfde plint, een vijftal zesruits-schuifvensters en in de trapgevel natuurstenen banden en afdeklijsten, jaartalstenen met opschrift Anno 1641, een negenruitschuifvenster, een oeil-de-boeuf, een toppilaster met vaasvormige bekroning. De linkerzijgevel bevat bij het woongedeelte twee keldervensters en bij het bedrijfs gedeelte een houten beschoot (gepotdekseld). De rechterzijgevel bezit in het woongedeelte een negenruits-schuifvenster en de ingang, en is bij het bedrijfs gedeelte en bij de achteraanbouw - in afwijking van de oorspronkelijke vormgeving - gecementeerd en van steunberen voorzien. In de achtergevel dubbele dwarsdeuren (NW-zijde); de gevel van de achteraanbouw vernieuwd. Te rechterzijde de vrijstaande 19e- vroeg 20e-eeuwse wagenschuur annex varkensstal, opgetrokken in baksteen, afgewisseld door gele siersteen-bogen, boven de - groengeverfde - deuren, vensters en luiken, onder pannen zadeldak tussen puntgevels met makelaars, en aan de oostzijde een lage, aangepaste aanbouw.

Boerderij en wagenschuur van eenvoudige doch harmonische architectuur en met voor de respectievelijke bouwperiodes kenmerkende details, en vanuit dien hoofde van belang; stolpboerderij tevens van belang als een der oudste in de in 1635 drooggemaakte Schermerpolder gestichte boerderijen

Schermereiland (Eilandspolder)

Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie: aandachtsgebied, zeer hoge waarde (natte vervening, turfwinning).

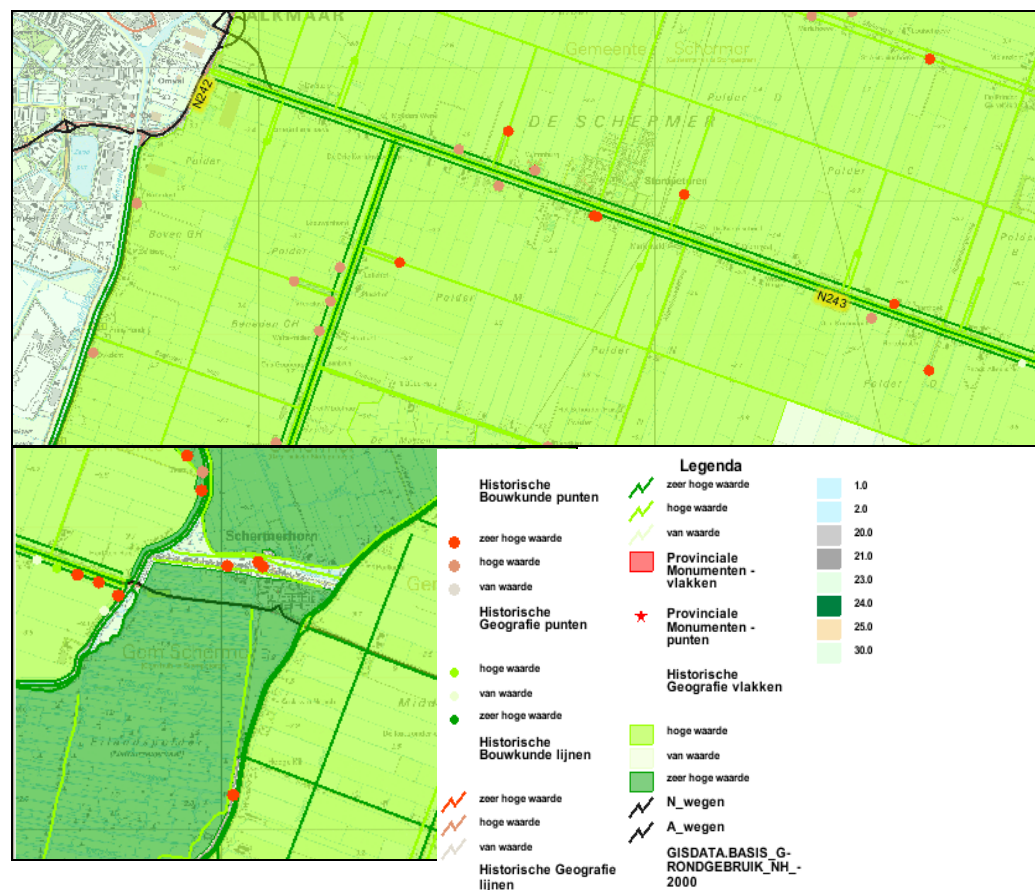
Droogmakerij De Beemster

UNESCO: werelderfgoed

Schermerhorner sloot

Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie: cultuurhistorisch element van waarde (gegraven waterloop, afwatering).

Op de cultuurhistorische waardenkaart (CHW) van de Provincie Noord-Holland de meerdere bouw- en historisch-geografische elementen aangegeven²⁴. Zie afbeelding 8 en tabel 3 en 4.

Afbeelding 8. Bouwhistorische- en historische elementen in de nabije omgeving van het plangebied

Tabel 3 - Bouwkundige waarden

Object/toponiem	Waardering
Noordervaart 99 - Boerderij	Hoge waarde
Noordervaart 111 - Boerderij	Hoge waarde
Noordervaart 17 (Rijksmonument de Twaalf Apostelen)	Zeer hoge waarde
Noordervaart 49 - Molen	Zeer hoge waarde
Noordervaart 105 - Molen	Zeer hoge waarde

Tabel 4 - Historisch-geografische waarden

Object/toponiem	Waardering
Noordervaart 49 - Molen en Molentocht	Hoge waarde
Noordervaart 105 - Molen en Molentocht	Hoge waarde
Droogmakerij De Schermer	Hoge waarde
Noordervaart - Watergang en weg	Zeer hoge waarde

²⁴ <http://chw.noord-holland.nl>

Schermerhornerweg en -sloot	Zeer hoge waarde
Wegenpatroon Schermer en Beemster	Hoge waarde
Eilandspolder	Zeer hoge waarde

3.1 Conclusies en advies quickscan cultuurhistorie

Op basis van de resultaten van de quickscan cultuurhistorie kan worden geconcludeerd dat de het gehele plangebied binnen zones met een hoge cultuurhistorische waardering vallen. De droogmakerijen vormen een kenmerkend landschap met verkavelingspatronen die een weerslag vormen van de 17^e-eeuwse landschapsopvattingen. De lijnvormige elementen, zoals de wegen, watergangen en perceelscheidingen vormen hier een weerslag van. De objecten met een hoge bouwkundige waarde vormen de weerslag van de eerste bewoning in dit gebied. Vanwege de relatief korte bewoningsgeschiedenis komen de cultuurhistorische waarden sterk overeen met de archeologische waarden zoals omschreven in hoofdstuk 2.

De Eilandspolder vormt eveneens een landschap met een hoge cultuurhistorische waarde, als laatste restant van het eens omvangrijke veengebied. Binnen de Eilandspolder zijn veel terreinen bekend met bewoningsresten vanaf de vroege middeleeuwen. Bewoning op huisterpjes zijn aangemerkt als terreinen met een bepaalde archeologische status (AMK-terreinen), en hebben eveneens een hoge cultuurhistorische waarden.

Gezien de relatief beperkte verstoring (ten opzichte van de huidige weg) die de reconstructie van de N243 zoals voorzien in het VO met zich meebrengt, vormt deze evenwel geen bedreiging voor de in het bovenstaande genoemde cultuurhistorische waarden.

Op de vraag naar de wenselijkheid van het plaatsen van een nieuwe bomenrij langs de N241 in de Beemster kan het volgende worden gezegd. Het tracé van N243 in de Beemster overlapt alleen tussen de Westdijk en de Jisperweg met een oudere voorganger (Schermerhoornscheweg). Deze voorganger is door een bomenrij aan beide zijden geflankeerd (alternerend), in elk geval vanaf het midden van de 19e eeuw (op basis van topografisch-militaire kaart 1830-1850). Oudere kaarten laten geen bomen zien, maar het is hierbij niet bekend of er daadwerkelijk wel of geen bomen stonden.

Vanaf de Jisperweg verder naar het oosten valt de huidige N243 niet samen met een oudere weg, wel met een sloot. Langs deze sloot stonden in elk geval geen bomen.

Literatuur en geraadpleegde bronnen

Asmussen, P.S.G. et al, 1997. *Provincie Noord-Holland; archeologisch onderzoek op kleine terreinen in 1997*. RAAP-Rapport 289, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Berendsen, H.J.A. 2008 (5^e druk). *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en geomorfologie*. Van Gorcum, Assen.

Berkel, G. van en K. Samplonius. 2006. *Nederlandse plaatsnamen, herkomst en historie*. Het Spectrum, Houten.

Hof, G.T.A. & I. Mohd Yusof, 1983. Fysisch Geografische Landschappenkaart van Nederland. *Geografisch Tijdschrift* 17, Bijlage 1.

Kruidhof, C. & A. Muller, 2005. *Plangebied huisplaats Francesco, gemeente Schermer. Een waarderend archeologisch onderzoek door middel van proefsleuven*. RAAP-rapport 1098, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam

Leijnse, K. 2004. *Plangebied huisplaats Francesco, gemeente Schermer. Een inventariserend archeologisch onderzoek*. RAAP-notitie 688, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam

Mulder, F.J. de, M.C. Geluk, I.L. Ritsema, W.E. Westerhoff & T.E. Wong (eds). 2003. *De ondergrond van Nederland*. Wolters-Noordhoff Groningen/Houten.

Pragt, J.M.C. 1987. *De Eilandspolder. Een archeologische kartering, inventarisatie en waardering*. (RAAP-rapport 12) RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Reh, W., Steenberg, C. et al, 2005. *Zee van Land - De droogmakerij als atlas van de Hollandse landschapsarchitectuur*. Stichting Uitgeverij Noord-Holland, Wormer.

Soonius, C.M. 1997. *Provincie Noord-Holland, proefgebied gemeente Schermer. Een cultuurhistorische waardenkaart*. RAAP-Rapport 275, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Stiboka. 1987. *Bodemkaart van Nederland (schaal 1:50.000). Toelichting bij kaartblad Blad 19 West, Alkmaar*. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

Kaarten

Bodemkaart van Nederland, 1:50000, kaartblad 19 W Alkmaar.
GoogleMaps
Topografische kaart 1:25000.

Internet

<http://archis2.archis.nl/archisii/html/index.html>
<http://maps.google.nl>
<http://ngz.watwaswaar.nl/>
<http://www.ahn.nl/>
<http://www.beeldbank-nationaalarchief.nl>
<http://schermereiland.geschiedenisbank-nh.nl/>
<http://www.bodemdata.nl/>
<http://www.dinoloket.nl>
<https://kadata.kadaster.nl/>